

ANDERS BJÖRNSSON:

Fundering om ett bortglömt decennium

1968 innebar att politiken på nytt blev dagordningsfälig. Under några intensiva år blev det möjligt att formulera ett antal grundläggande politiska problem — om samhällsmakten, om globala snedbalanser etc.

Om statskritiken blev mycket sagt men litet uträttat. Ändå lönar det sig att gå tillbaka och syna argumenten.

Mats Svegfors har myntat begreppet "den obsoleta politiken". Det är en utmärkt paradox. Ty den vrider på ett bökigt förhållande, nämligen att staten existerar vidare trots att konsten att styra staten alltmer kommer ur bruk.

Inte bara existerar vidare förresten: staten — eller kanske snarare de statligt reglerade verksamheterna — tilldelas alltfler, alltmer betungande uppgifter. Och inte bara kommer ur bruk: politiken, statskonsten, tenderar numera att räknas som en lätt föraktlig sysselsättning.

Aldrig i den moderna statens historia har glappet mellan idealt och Realt varit större än idag. Jo, nog är det så.

Vad är det då som gör att staten håller samman, finns där som ett politiskt faktum, när nu politiken förlorat sitt primat?

Om jag förstått Svegfors rätt, i den betydelsemättade men föga beaktade artikel han skrev för något år sedan på detta tema, så måste man — vid sidan av en politisk retorik som har problem att engagera oss ordentligt, därför att den inte tilltalar oss som subjekt, dess aktörer står inte där vi har placerat dem — räkna med en "osynlig" politik. Som för länge sedan har förvisats från tribunerna och blivit en intim, icke offentlig aktivitet som löper tvärs igenom kanslier, branschkontor, mediala nischer istället för att ställas ut till allmän begrundan och begabbelse.

Det som var så illa underbyggt och föga övertygande i kritiken av Olof Palmes ledarstil var att han skulle ha gjort det politiska samtalet olidligt genom sina många tillspetsade repliker.

Om det var just bara repliker: ja. Men om de födde politisk strid, fick dolda mot-sättningar att komma upp till ytan: är inte

Anders Björnsson är producent vid riksradios vetenskapsredaktion samt ordförande i förlaget och föreningen Ordfront.

detta politikens livsblod, dess chans i en teknokratisk tidsålder?

Lyckades han sedan, är en annan fråga. Personligen tror jag att han kom in för sent. För sent för att kunna infoga sig i en tradition och bli tagen på allvar riktigt — utom av sina mest devota anhängare och sina mest inbilska fiender. Stora resten vände ryggen till. Löntagarfonder, denna uddlösa teknikalitet, är ingen lyckad skilje-fråga på vägen till eller från socialism.

Konsensusatmosfär

Faktum är ju, om vi ser tillbaka, att hela det välfärdsstatliga uppbygget, den of-fentliga expansion, som tar sin början med den borgerliga sidans politiska bank-rutt under de tidiga efterkrigsåren, har skapat en alldeles speciell konsensusat-mosfär i svenskt samhällsliv. Unik bland västländer, bortsett möjligen från Fin-land.

Tänk efter. Har inte Alexander Kan, den blide sovjetemigranten och historie-professorn, fångat den ganska väl när han nyligen konstaterade att mellan höger och vänster i svensk politik råder närmast för-sumbara skillnader om vi jämför med en perestrojkakommunist och en gammal brezjnevit?

När de demokratiska experimenten släpps loss och marknaderna bryter fram ur halvsekelslummern, då skakar Sovjet-samhället av politiska rysningar. Experiment: mer är det inte. Mer behövs heller inte.

Medan hos oss: här håller vi oss med affärer. En lång räcka har det hunnit bli. Förrymda spioner. Kanoner på villovägar. Poliser som gör det de inte ska och får fortsätta med det. Men affärer är puts och stuck. Politiken kommer underifrån.

Fonder är ett jävla skit. I grund och bot-ten.

Nej, påstår jag, det finns ingen samhäl-lelig logik i detta. Politik i demokratiska stater behöver inte vara rekvisita; jag talar nu om det vi ser. Man *kan* få syn på de sto-ra frågorna.

Den stora politiken

De allmänt förlöjligade åren kring 1968 innebar att politiken, DEN STORA PO-LITIKEN, på nytt blev dagordningsfä-hig. Inte för någon längre tid visserligen. Men det blev nu, under några intensiva år, i alla fall möjligt att formulera ett antal grund-läggande politiska problem. Om sam-

---

Löntagarfonder, denna uddlösa teknikalitet, är ingen lyckad skilje-fråga på vägen till eller från socia-lism.

---

hällsmakten, om de sociala och ekonomiska resursernas ojämlika fördel-ning, om produktionslivets organiser-ing, om globala snedbalanser, transnationella nätverk, krigsrisker nu och i framtiden.

Jag säger inte att de svar som gavs alltid var så begåvade. De rungade av protest mot konsensusatmosfären, mot de förla-mande overrideologierna: tanken t ex att det kunde finnas centralare politiska knäckfrågor än om svenska folket bör representeras i en kammare eller två.

På nytt: för mycket av detta var natur-ligtvis gammalt tankegods. Från en mind-re trevlig stalinistisk tradition alltför ofta. Därför så lätt att förhåna och döma ut. Många som rycktes med blev också fart-blinda, eftersom det mesta var tillrättalagt

från början, och för förbi intressanta avtagsvägar.

Statskritik

En sådan förde till statskritiken. Vad som med den tidens språkbruk kunde sorteras in under teorier om "statens klasskarakter".

(Föralldel: sammanhanget är inte så mystiskt. En stor del av vänsterkadern utbildades ju från början till att bli vanliga hyggliga statstjänare.)

Det råder närmast försumbara skillnader mellan höger och vänster i svensk politik om vi jämför med en perestrojkakommunist och en gammal brezjnevit.

Bland andra Jörn Svensson fäste i en liten skrift från 1968, *Korporatismen och den borgerliga klassdiktaturen*, uppmärksamhet på den traditionella politikens tomhet; på det parlamentariska systemets förfall.

Parlamentet hade under hela 1900-talet fått sin ställning successivt beskuren, riksdagen reducerats till exekutör av lagtekniska beställningsverk, medan den verkställande makten — byråkratin i vid mening — genom sammansmältning med utanförstående intressegrupper och maktcentra i motsvarande mån vidgat sina befogenheter och sitt manöverutrymme. Politiska majoritetsförhållande blev på det viset rätt ointressanta: vad kunde folkrepresentationen sätta mot en koalition av byråkrati och kapital, särskilt då de dominerande bank- och industrigrup-

perna? Det var i mötet mellan dessa båda som maktens kärna låg. Och denna koalition garanterades och beskyddades av en våldsapparat, polis och militär, också den i sista ändan undandragen folklig, medborgerlig kontroll. Partiprogrammen hade oändligt mycket mindre specifik vikt än de organiserade intressena. Den borgerliga demokratin var ersatt av den korporativa staten.

Så, ungefär, erinrar jag mig min egen läsning av Jörn Svenssons bok, för mig mycket uppslagsrik under en lång följd av år.

Nå. Att peka på allt förenklat i ett sådant modellbygge låter sig naturligtvis göra. Men det är samtidigt poänglöst, ty alla modeller innebär förenklingar. Den tidstypiska språkdräkten går utan vidare att forcera, om bara viljan finns. Och varför inte?

Öppning mot samhällskritik

I denna ansats ligger nämligen, anser jag, en öppning mot en samhällskritik, en diskussion om den moderna maktens natur, som hade kunnat bli riktigt fruktbar — om den inte hade så snart malts ner i vänsterns egna köttkvarnar för att minska testuggarmotståndet, och om inte den borgerliga sidan, till vilken man i vart fall i detta speciella sammanhang också måste räkna socialdemokratin, hade reagerat så instinktivt på överdrifter som förekom.

Men åter: vilken samhällskritik går fri från renodlingar och överdrifter? Och på samma sätt: ålтар inte också apologeten i det oändliga tyfallet, dunderargumentet?

Det hade, påstår jag, kunnat bli en spännande debatt, en verklig dialog. Och

det är knappast riktigt att beskylla vänstern som helhet för att den uteblev.

Nu dröjde det ett stycke in på 70-talet innan man från högerhåll, i samband med diskussioner om rättssäkerhet och ramlagstiftning, den fackliga omnipotensen osv, kom att ta ordet "korporatism" i sin mun. Och i början av 80-talet var det en socialdemokratisk minister som, under intryck av kritiken mot regleringsraseriet, idéer om alternativa vårdformer och allt vad det var, inledde en översyn av den offentliga sektorn med vällovligt tal om servicekultur istället för myndighetskultur och decentraliseringskampanjer avsedda för publikkontaktarna. (Att mycket av detta nu begravs i en andra översyn är liksom en annan story.)

Vad som saknades i allt detta var emellertid *ett principiellt förhållningssätt till maktfrågorna, ett tydligt medborgare kontra makten-perspektiv.*

Statskritiken gick längs två linjer. Dels var staten för omfattande, dels var den för ineffektiv. Kvantitativa och rationalitets-kriterier sattes m a o i förgrunden. Mycket sällan ställdes det politiska grundspörsmålet: hur ska den stat se ut, vilka är de mekanismer som låter det medborgerska initiativet kanaliseras till samhällets styrande centra? Och vidare: vad behövs av institutionella arrangemang för att politiken (och politikerna gubevars) ska återta sin rätta plats i det offentliga livet? Istället fortsatte politikens utarmning. Den stelnade till yta. Utspel och åtgärds-paket blev de normala formerna för politisk interaktion, en alltmer envägsriktad TV-skärmspolitik som vädjade om stöd där genuin legitimitet för hela spektaklet fattades. Kåsören, mediamatadoren blev ställföreträdande samtalspartner; ett kva-

siintellektuellt alibi. Och i bakgrunden mullrade intressena och partsföreträdarna sin korporativa införståddhet.

Ett samtal föddes

Om man utan ideologiska låsningar ser tillbaka på 68-decenniet kan man konstatera att protesten dock födde ett samtal.

De sekteristiska hårklyverierna var – ja, just det: yta. Men under denna yta förgick en brottning med problem som egentligen söker sina rötter i det uppåtsträvande borgerskapets anspråk på en plats i solen; jag tänker naturligtvis på förspelet till de borgerliga revolutionerna nu: London 1640, Paris 1789, Budapest 1848.

Vad kunde folkrepresentationen sätta mot en koalition av byråkrati och kapital?

Det är alltid den underlägsne som känner skuggornas iskyla. LKAB-arbetarna behövs inte intalas att det rationella företagsledandet hade fått monstruösa effekter. Deras envetna kamp mot ledningens 32 teser skulle vilken manager som helst skriva under på 20 år senare. I eget intresse om inte annat. Där, i det lilla, vällde den stora politiken fram.

Där och på många andra ställen. I studenternas vildsinta vägran att godta avnämranpassade snuttkurser som basen för deras flit och ävlan, för att nu bara ta ett annat av flera tänkbara exempel. Hur mången sorgsen akademiprofessor vore inte beredd att göra retroaktiv sak med detta missförstådda uppror på universiteten?

Idag skärper vi oss för att höra mumlet. Priset för samhällsfred kanhända. Men är det inte för högt?

Vem är lurad av vem?

Nu skrivs i andra fora en hel del nostalgiskt om denna tid, om det bortglömda decenniet. Jag kan inte vara nostalgisk: så många missade tillfällen på så få år!

Lika främmande är mig gycklet. Påståendet att 68-generationen skulle ha varit extremt antiintellektuell är bara ohederligt. I textluntorna och tidskriftsläggen föregrips mycket aktuella bekymmer: om

politikens allmänna torftighet, om de förödande samförståndslösningarna, iakttagelsen att det som sägs egentligen inte betyder något och att det som betyder något aldrig blir sagt. Åsiktsfladdret – samtidigt med avsaknaden av äkta värdepluralism.

Ty är det något som denna vänster var så är det: pluralistisk! Bångstyrig, enerverande påstridig, aldrig överens inbördes. Därför aldrig något hot, som den framträdde åtminstone. Hotfull kanske som ett oprövat löfte gärna är. Och det särskilt i ett så monolitiskt land som vårt.